

GAZİANTEP’TE VARLIK VERGİSİ UYGULAMASI

THE WEALTH TAX PRACTICE IN THE GAZİANTEP

Mehmet Serkan ŞAHİN*

Öz

Varlık Vergisi Kanunu İkinci Dünya Savaşı'nın tüm ağırlığı ile hissedildiği ve savaş ekonomisi koşullarında alınan önlemlerin yetersiz kaldığı 1942 yılında parlamento tarafından kabul edildi. 1942-1944 yılları arasında on altı ay boyunca uygulanan bu vergi kanunu olağanüstü koşullar sonucunda hükümetin başvurmak zorunda kaldığı bir çözüm arayışı idi. Benzerlerinin savaş yıllarında ABD, Almanya ve İngiltere başta olmak üzere diğer ülkelerde de uygulandığı bu vergiden hükümetin sağladığı gelir 314,9 milyon lira oldu. Gaziantep'te kurulan Varlık Vergisi Komisyonu vilayet genelinde mükelleflere 792.540 lira vergi tahakkuk ettirdi. Kent merkezinde ise 261 mükellef toplam 469.738 lira vergi ödedi. Gaziantep'te vergisini ödemediği için çalışma kamplarına sevk edilen mükellef olmadı. Bu çalışmada dönemin Gaziantep yerel basınından yararlanılarak Varlık Vergisi Kanunu'nun Gaziantep'te uygulanması ve sonuçları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Varlık Vergisi, Gaziantep, Müslümanlar, Azınlıklar

Abstract

The Wealth Tax Law was adopted by the parliament in 1942, when the Second World War was felt at full weight and the measures taken under war economic conditions were inadequate. This tax law, which was applied for sixteen months between 1942 and 1944, was a search for a solution the government had to resort to as an extraordinary circumstance. This tax was applied in other countries including USA, Germany, UK in the war years. Income provided by the Turkish government in this tax during the war was 314.9 million TL. The Wealth Tax Commission established in Gaziantep accrued 792.540 TL tax on the taxpayers in the province. In the city center, 261 taxpayers paid a total of 469,738 TL. Taxpayers were not sent to study camps because they did not pay tax in Gaziantep. In this study, the application of the Law of Wealth Taxation in Gaziantep and the results will be examined by utilizing the Gaziantep local press.

Keywords: Second World War, The Wealth Tax, Gaziantep, Muslims, Minorities

A. Giriş

Almanya'nın 1 Eylül 1939 günü Polonya'ya saldırması ile başlayan İkinci Dünya Savaşı kısa süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına alırken, savaşa girmeyerek tarafsız kalan Türkiye olası bir saldırıya karşı hazır olabilmek için radikal önlemler almaya başladı. Ülkede sıkıyönetim ilan edildi ve Milli Korunma Kanunu kabul edilerek savaş ekonomisine geçildi. Bu süreçte savaşa hazır bir ordu oluşturma çalışmalarına ağırlık verilerek kısa süre içerisinde yaklaşık 1,5 milyon asker silahaltına alındı¹ ve ordunun ihtiyaçlarının süratle karşılanması için bütün ekonomik kaynaklar bu alana sevk edildi. Yetişkin nüfusun askere alınması üretimde büyük düşmelere yol açtı ve savaş yıllarında buğday üretiminde % 50'ye yaklaşan bir gerileme meydana geldi. Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sınai yatırım programları, savunma harcamalarına ağırlık verilmesi nedeniyle durduruldu.² Ayrıca Avrupa ve Akdeniz'de süren savaş ithalatı engelledi ve özellikle şehirlerde tüketim malları karaborsaya düştü. Devlet artan masrafları para bastırarak karşılamaya çalıştı ve bunun sonucunda hızlı fiyat artışları ile birlikte karaborsa ve vurgunculuk (ihtikâr)

* Dr., Dicle Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Diyarbakır, serkansahin44@gmail.com (orcid.org/0000-0003-3417-8635)

1 İlhan Tekeli / Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 24; Zafer Toprak, "Türkiye'de Muhalefetin Doğuşu II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu", *Toplumsal Tarih*, S. 121 (Ocak 2004), s. 75.

2 Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 81.

olağanüstü boyutlara ulaştı.³

Bu dönemde İstanbul, Ankara ve İzmir’de ticaret burjuvazisi azınlıklardan oluşmakta ve özellikle İstanbul’daki azınlık tüccar ve iş adamlarının gösterişli yaşam tarzları dikkatleri çekmekteydi.⁴ Halkın ihtiyaçlarının karneye bağlandığı ve geçim sıkıntısının son safhaya ulaştığı bir dönemde bu durum basın tarafından şiddetle eleştiriliyordu. 1942 yılında İstanbul gazetelerinde gayrimüslimler aleyhine yazılar çıkmaya başlarken, karaborsacı ve vurguncu olarak nitelendirilen gayrimüslimlerin savaş ortamından yararlanarak meydana getirdikleri olağanüstü kazançların vergilendirilmesi isteniyordu. Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman yazılarında çok kazanan azınlıkların az vergi ödediğinden şikâyet ederken, Tan gazetesi başyazarı Zekeriya Sertel “Harb Kazançlarının Önüne Geçmeliyiz” başlıklı yazısında “...devletin ana prensiplerinden biri, harb zenginlerinin üremesine meydan vermemek olduğuna göre, bugün göze batan servet birikimlerinin de önüne geçmek lazımdır” diyordu.⁵

Refik Saydam’ın ölümü üzerine Başbakanlığa atanan Şükrü Saracoğlu’nun kurduğu yeni hükümetin Milli Korunma Kanunu’nu gevşetmesi fiyatların denetimden çıkmasına ve hızlı bir enflasyonla birlikte kıtlığın doğmasına neden oldu. Bu yeni durumun etkisiyle karaborsa hızla büyüdü ve savaş zenginleri çoğaldı.⁶ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1942 günü TBMM’nin yeni yasama yılını açış konuşmasında bu süreci şöyle değerlendiriyordu:

“...Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakcı çiftçi ağası, elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metalı yapmaya yeltenen gözü doymaz, vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı devletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin hayatına kundak koymaya çalışmaktadır. Üç beş yüz kişiyi geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikâr olan zararlarını gidermek yolu elbette vardır. Devlete ve millete sövmek, milletin nefesine ve hükümetine güvenini zehirlemek iktidarını kimseye vermemeliyiz. Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız. Hırslı politikacıların millet iradesi üstünde dahili ve harici bir siyaset yürütmelerine asla müsaade etmemeliyiz”⁷

Cumhurbaşkanı’nın bu sözleri yaklaşmakta olan Varlık Vergisi’nin habercisi niteliğindedir.⁸ Öyle ki İnönü’nün Özel Kalem Müdürü Haldun Derin o yıllarda ABD’de uygulanan “Victory Tax” adlı vergiyi hatırlatarak İkinci Dünya Savaşı’nın birçok ülkede bu tür vergilerin uygulanmasını zorunlu hale getirdiğini ifade etmektedir.⁹

Başbakan Şükrü Saracoğlu Varlık Vergisi Kanunu’nun parlamentoda görüşülmesinden önce gazete başyazarları ile Ankara’da bir toplantı yaptı ve konu hakkında bilgi verdikten sonra gazetecilerden kanunun niteliğini halka anlatmalarını ve kanunun halkın ve ülkenin

3 Ayhan Aktar, “Varlık Vergisi’nin Hikâyesi”, *Toplumsal Tarih*, S. 121 (Ocak 2004), s. 82.

4 Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve ‘Türkleştirme’ Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 154-161.

5 Cemil Koçak, *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 477-478. Zekeriya Sertel bu yazısından yıllar sonra kaleme aldığı hatıratında Varlık Vergisi’nin sermayenin el değiştirmesini sağladığını ancak halkın derdine çare olamadığını belirtmektedir. Bkz. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Can Yayınları, İstanbul, 2015, s. 216.

6 Tevfik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 319.

7 *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 6, C. 28, s. 4.

8 Aydemir, İnönü’nün Varlık Vergisi’nin uygulanmasını ve problemlerini, yakından ve dikkatle takip ettiğini belirtmektedir. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C. 2 (1938-1950), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 234.

9 Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, Haz: Cemil Koçak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 167.

yararına olduğunu kamuoyuna bildirmelerini istedi.¹⁰

B. Varlık Vergisi

1. Kanun'un TBMM'de Kabul Edilmesi

Başbakan Şükrü Saracoğlu tarafından 9 Kasım 1942 tarihinde Meclis Başkanlığı'na sunulan Varlık Vergisi Hakkında Kanun tasarısının gerekçesinde servet ve fevkalade kazançlar üzerinden alınacak olan söz konusu vergi için *"...kazanç ve gelir sahiplerini ve daha ziyade iktisadi şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde ettikleri halde kazançları ile mütenasip derecede vergi vermeyenleri istihdaf etmekte ve içinde bulunduğumuz fevkalâde vaziyetin icap ettirdiği fedakârlığa, bunları da kazanç ve kudretleriyle mütenasip bir derecede iştirak ettirmek maksadını gütmektedir"* deniliyordu.

11 Kasım 1942 günü TBMM'de ülkenin iktisadi durumu hakkında konuşan Başbakan Saracoğlu fiyatların olağanüstü artış gösterdiğini ve vatandaşın hükümetten çözüm beklediğini belirtti ve hazırlanan kanun tasarısı gereğince tüccarlardan, emlak sahiplerinden ve büyük çiftçilerden bir defaya mahsus olmak üzere Varlık Vergisi alınacağını ifade etti. Başbakan sözlerini tamamlarken kanunun hedefini *"bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanunun tatbikinden, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler üzerinde toplanan halk buğzunun silinmesi, vergileri önlemek için bizzarure satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal husule getirmesi gibi tâli faydaların tahassül etmesi de imkân haricinde addedilemez..."* sözleri ile açıkladı.¹¹

TBMM Genel Kurulu tasarı üzerinde hükümetin öncelikli görüşme talebini kabul ederek Varlık Vergisi Hakkında Kanun tasarısını gündemine aldı. Tasarı üzerine söz alan İstanbul milletvekili Kâzım Karabekir kanunu desteklediğini ancak verginin adının *"Aşırı Kazanç Vergisi"* olmasını talep ederken, Antalya milletvekili Rasih Kaplan *"...Milli mücadelede Anadolu'da tüccarların verdiği, servet sahiplerinin verdiği büyük, şerefli bir imtihan vardı. Bugün de onu göreceğiz ki memleketin bu şerefli tarihini servet sahipleri hiçbir vakit kaybetmeyeceklerdir. Bu yurtla ilgili olan, bu yurdu seven bu yurdun evlâtları o tarihte bilirsiniz, nasıl bütün servet sahiplerinin mallarının yüzde kırk ikisine vaziyet kararı vermiştik o karan nasıl seve seve tatbik etmişlerse yine Türk tüccarları bu yurdun tehlikede görüldüğü günlerde her vakit için bu tarihi şerefli mevkilerini göstermek*

10 Başbakan Saracoğlu basın toplantısında kanunun gerekçesini gazetecilere şöyle anlattı: *"Tarihin önemli bir devresinde yaşıyoruz. Harp, bütün dünyanın ekonomik muvazenesini bozmuştur. İthalat ve ihracatımız durmuştur. Ne mallarımızı dışarıya sevk edebiliyor, ne de gerekli maddeleri ithal edebiliyoruz. İngiltere ile yaptığımız ticaret, piyasamızı doyuracak durumda değildir. Harp bugün sınırlarımızın dışındadır. Fakat biz her ihtimale karşı hazırlanmak zorundayız. Askeri masraflarımız büyüktür. Bütçemiz açıktır. Bunu devlet gelirleriyle, mevcut vergilerle kapatmak mümkün değildir. Memleketimizde dış memleketlere iş yapmak imkânını bulan bazı sermayedarlar, komisyoncular, karaborsacılar, büyük servetler yapmışlardır. Halk sefalet içinde, harp güçlükleri içinde kıvrırırken, bunlar kendilerine büyük kârlar sağlamışlardır. Şimdi Varlık Vergisi ile hem hükümetin zorluklarını karşılamak, hem de dar gelirli sınıfın geçim sıkıntısını çözmek için, hükümet böyle bir verginin konmasına lüzum görmüştür..."* Bkz. Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 233-234.

11 Başbakan Saracoğlu bazı partililer ile yaptığı toplantıda Varlık Vergisi Kanunu ile güdülen ulusal amacı şöyle anlatıyordu: *"Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz"* Bkz. Faik Ahmet Barutçu, *Siyasî Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 263. Gazeteci Nadir Nadi de o günlerde kulaktan kulağa fısıldanan hatta yüksek sesle anlatılan özel amacın piyasayı azınlıkların egemenliğinden kurtarıp Türklere açmak olduğunu vurgulamaktadır. Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1965, s. 178.

durumundadırlar” diyerek Tekâlif-i Milliye Emirlerini hatırlattı. Kaplan, sözlerini tamamlarken hükümetten kanunun dürüst bir şekilde uygulanmasını istedi ve suiistimali görüleceklerin cezalandırılması gerektiğini vurguladı.

Tasarının maddeleri kabul edilerek tümü üzerinde açık oylama yapıldı. 350 milletvekilinin katıldığı oylama sonucunda Varlık Vergisi Kanunu tasarısı oybirliği ile kabul edilerek yasalaştı.¹²

4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu’na göre vergi mükelleflerini belirleyecek komisyonlar şu şekilde oluşturulacaktı:

“...her vilâyet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalarıyla belediyelerce kendi azaları arasından seçilecek ikişer azadan müteşekkil bir ve icabına göre müteaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu odanın seçeceği azalar yerine belediyece, hariçten ticaret ve ziraattan anlayanlar arasından iki aza seçilir. En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftirler... Komisyonların, büyük çiftçileri tespit için yapacağı toplantılarda Ticaret odası yerine ziraat odalarının kendi azaları arasından ve bulunmayan yerlerde belediyelerce hariçten ve ziraattan anlayanlar arasından seçilecek iki aza komisyona iştirak eder”

Komisyonların belirlediği vergi miktarları kati olup bunlara karşı idari ve adli davalar açılmazken, tespit edilen vergilerin ödeme süresi 15 gündü. Belirtilen süre içerisinde vergilerini ödemeyenlerin menkul ve gayrimenkul mallarına haciz işlemi uygulanırken, vergi miktarına ilk hafta için % 1, ikinci hafta için % 2 oranında gecikme faizi eklenecekti. Bu işlemleri takip eden bir ay içerisinde vergilerini ödemeyen mükelleflere uygulanacak işlemler ise kanunda şöyle belirtilmekteydi: *“Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askerî mahiyeti haiz olmayan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar... Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur”*¹³

2. Vergi'nin Yürürlüğe Girişi

Kanunun kabulünün hemen ardından verginin tahakkuk sürecine geçildi. Estimatör ve Mühassıs adı verilen maliye görevlilerinin görev aldığı tahakkuk sürecinde anonim şirketler, büyük çiftçiler ve emlak sahipleri için servet saptamaları yapıldı. Cetveller halinde yapılan bu saptamalarda Müslümanlar M grubu, Gayrimüslimler G grubu ve Dönmeler D grubu olarak gösterildi ve ayrı ayrı vergilendirildi. Vergilendirme sürecinde kimi zaman suiistimaller de yaşandı. Öyle ki İstanbul Defterdarı Başmüfettiş Faik Ökte G grubu mükelleflerin vergilerinin Ankara’dan gelen bir emirle ağırlaştırıldığını belirtmektedir.¹⁴ Ancak Ökte gibi Varlık Vergisi uygulamasında görev alan müfettiş Cahit Kayra vergi tahakkuk süreçlerinde yaşanan olumsuzluklara rağmen tüm Türkiye’de Müslümanlara tahakkuk ettirilen kişi başına verginin (6.102 lira), Gayrimüslimlere ve yabancılara tahakkuk ettirilen kişi başına vergiden (5.326 lira) daha yüksek olduğunu vurguluyor.¹⁵

Estimatör adı verilen ve verginin tahakkuk işlemlerinden sorumlu olan maliye görevlileri, mükelleflerin ekonomik durumlarının belirlenmesi ve buna göre hangi

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, D. 6, C. 28, s. 14-22, 26-36.

¹³ T.C. Resmî Gazete, 12 Teşrinisani 1942, S. 5255, s. 3965-3966.

¹⁴ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951, s. 78.

¹⁵ Cahit Kayra, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 185.

mükellefin ne kadar vergi ödeyeceğinin saptanmasından sorumlu idiler. Ancak bu aşamada estimatörlerin mükelleflerin mali durumları ile ilgili kesin bilgilere ulaşmaları her zaman mümkün olmuyordu. Bu görevlilerin vergilendirme sürecindeki bilgi kaynakları genellikle mülki amirlerden, istihbarat görevlilerinden ve CHP teşkilatlarından sağlanıyordu.¹⁶

Verginin tahakkuk ve tahsilat işlemlerinin devam ettiği 1943 yılının ilk günlerinde Başbakan Saracoğlu "Times" gazetesine verdiği demeçte şunları söyledi:

*"Türk hükümeti tarafından acil, mali ve iktisadi ihtiyaçları karşılamak üzere konulan Varlık Vergisi hakkında birçok şeyler söylenmiştir. Bu kanun yalnız meşru ve yerinde olmakla kalmıyor, başka memleketlerin de bunu harp bitmeden önce tatbik edecekleri muhakkaktır. Türk köylüsü ezici yükleri asırlarca tek başına çekmiştir. Bütün Türk milleti, harp şartlarının doğurduğu istisnai ahvali karşılamak için hükümet tarafından yapılan fedakârlık isteğine mertçe ve arzu ile mukabele etmiştir. Yalnız birtakım kimseler, tüccarlar, hükümetin müracaatlarına kulak tıkamış ve tersine olarak geçen yılın yeni hükümeti teşekkül ettiği zaman kendilerine gösterilen serbestliği ve güveni suiistimal etmiştir. Bunun üzerine bu kanunun tatbiki lüzumu hasıl olmuştur. Bu kanunun bazı hükümlerinin ağır olduğunu teslim etmek gerekir. Bununla beraber iyi niyetlerini ve iyi yurttaş olduklarını ispat edenlere idari kolaylıklar gösterilecek ve maddi yanlışlıklar düzeltilecektir. Fakat bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun bütün şiddetiyle tatbik edilecektir"*¹⁷

Tahsilat sürelerinin sona ermesinin ardından üzerine tahakkuk eden vergiyi ödemeyenler önce Erzurum Aşkale'ye daha sonra ise Eskişehir Sivrihisar'a sevk edilerek bedeni mükellefiyet uygulamasına tabi tutuldular.¹⁸

TBMM'de 17 Eylül 1943 tarihinde kabul edilen bir kanun ile "...mükelleflerden vergilerini ödeyemeyecekleri tahakkuk eden hizmet erbabıyla gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi mükelleflerin tahsil edilmemiş bulunan borçlarının..." kaldırılması yetkisi Maliye Bakanı'na verildi.¹⁹ Bu kanun ile birlikte Varlık Vergisi uygulamasında yumuşamaya gidilirken, bazı mükelleflerin borçları silindi ve Aralık (1943) ayının ilk haftasında Sivrihisar çalışma kampındaki mükellefler serbest bırakıldı.²⁰

Meclis 15 Mart 1944 tarihinde kabul ettiği bir kanunla Varlık Vergisi'ni kaldırdı ve henüz tahsil edilmemiş borçların tümünü sildi.²¹ Böylece on altı ay devam eden Varlık Vergisi uygulaması sonucunda tahakkuk ettirilen toplam 465,3 milyonluk verginin yaklaşık % 67,7'si tahsil edilerek hazineye 314,9 milyon civarında ek gelir temin edildi.²²

16 İstanbul Defterdarı Faik Ökte estimatörler hakkında şu bilgileri vermektedir: "Estimatörler bürosunun mem-baları pek kısrıdı. Yüzlerce, binlerce mükellef hakkında hiç malumat alınamamıştı. Estimatörler ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Şube şeflerinden tebliğ memurlarına kadar bütün memurlara başvuruyor, kendini belli etmeden ticarethanenin önünden geçiliyor, kazanç muamele beyannameleri tetkik olunuyor, eşten dosttan malumat sızdırılmaya çalışılıyordu. Hakikatte bu dalların hepsi çürüktü. Mesnedimiz hava idi. Estimatörlerin dayandıkları biricik zengin hazine kendi karihaları idi. Bir elde kurşun kalem, bir elde lastik, dudağında yaptığı işe inanmayanlara mahsus istihza ile karışık zehirli bir tebessüm, defterdarlığın loş bir odasına kapanan üç dört genç İstanbul'un kalburüstü mükelleflerine Varlık Vergisi tarh ediyordu!" bkz. Ökte, a.g.e., s. 75.

17 *Ayin Tarihi*, No 110 (İkincikanun 1943), s. 37-38.

18 Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul, 1999, s. 108-117.

19 *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 7, C. 5, s. 46-47.

20 Aktar, a.g.m., s. 86-87.

21 Söz konusu kanun oylamasına 311 milletvekili katıldı. 310 milletvekilinin kabul oyu verdiği oylamada Siirt milletvekili Ali Rıza Esen red oyu verdi. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 7, C. 8, s. 44-48.

22 İlhan Tekeli / Selim İkin, *İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 49.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ekmeğin karneye bağlandığı²³, temel gıda maddelerinin bulunmadığı, Türkiye sınırına dayanan Alman ordularının ani bir saldırısına karşı silahaltına alınan ve sayıları 1,5 milyonu bulan erlerin günlük et tüketiminin 250 gramdan 150 grama düşürüldüğü²⁴ ve halkın Cumhurbaşkanı İnönü'nün otomobilinin önünü keserek "Açız!" diye haykırdığı²⁵ günlerde uygulanan Varlık Vergisi sıcak paraya ihtiyaç duyan hükümete nefes alma imkânı verdi.

Başbakan Saracoğlu bu vergi sayesinde devlet gelirlerini arttırmak ve tedavüldeki parayı azaltmak hedefini büyük oranda gerçekleştirerek savaş yıllarında ekonomiye ciddi yarar sağladı.²⁶ Zira bu vergi sayesinde hükümet 1942 yılını bütçe açığı vermeden geçirdi.²⁷

C. Varlık Vergisi'nin Gaziantep'te Uygulanması

Hükümetçe hazırlanan Varlık Vergisi Kanunu'nun TBMM tarafından kabul edilmesinin başlıca nedeni yüksek enflasyon ile birlikte aşırı fiyat artışları idi. Savaş yıllarında tüm yurttaki olduğu gibi Gaziantep'te de ekme fiyatlarındaki artış durdurulamayan boyutlara ulaştı. Öyle ki fiyatlar günden güne farklılık gösteriyordu. 29 Ekim 1942 tarihinden itibaren kent merkezinde belediyenin belirlediği fırınlarda ekmeğin kilosu ilk gün 50 kuruş, ikinci gün 63 kuruş, üçüncü gün 85 kuruşa kadar çıkarken, yaklaşan kış aylarında şehrin ekmeğsiz kalabileceği ihtimali yerel basında yer aldı.²⁸ Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılması Gaziantep'te bu dalgalanmaları kısa bir süreliğine durdurdu. Zira verginin çıkarılmasından bir buçuk ay sonra kent merkezinde daha önce 125 kuruşa kadar yükselen buğdayın kilosu 80 kuruşa, 165 kuruş olan pirinç 120 kuruşa, 190 kuruşa satılan zeytinyağı 110 kuruşa düştü. Keza kilosu 500 kuruştan bulunmayan sade yağın fiyatı 300 kuruşun altına indi.²⁹

Gaziantep Belediyesi yaşanan hayat pahalılığını ve gıda maddelerindeki aşırı fiyat artışını durdurmak için 16 Mart 1943 tarihinde et ve sebze fiyatlarına narh koydu. Bu müdahale sonucunda kilosu 75 kuruşa çıkan sarımsak 45 kuruşa, 25 kuruşu bulan soğan 15 kuruşa ve kilosu 45 kuruşa yükselen ıspanak 30 kuruşa düştü.³⁰ 1943 yılının Mayıs ayında ekme fiyatlarında üç defa değişiklik oldu. Belediye ilk olarak ekme fiyatlarını yeniden düzenledi ve buğday ekmeğinin kilosu 95 kuruştan 84 kuruşa, arpa ekmeğinin kilosu ise 62,5 kuruştan 55 kuruşa indirildi.³¹ Ancak bir hafta sonra buğday fiyatlarının artışı ile birlikte buğday ekmeğinin kilosu 90 kuruşa, arpa ekmeği ise 62,5 kuruşa çıkarılırken, bu ekmeğe maliyet fiyatlarını düşürmek için patates karıştırıldı. Bu ani artışın hükümetin mahsulatın yarısına el koyacağı şeklindeki dedikodunun etkisiyle meydana geldiği düşünülüyordu.³² Mayıs ayının son günlerine gelindiğinde ise ekmeğin kilosu 104 kuruşa çıkarken, fiyatı 300 kuruş olan sade yağ 350 kuruşa, kilosu 110 kuruşa satılan peynir ise 140

23 İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Ekme karnesi uygulaması için bkz. Murat Metinsoy, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 111-135.

24 Nurettin Türsan, *Anılar*, Arma Yayınları, İstanbul, (basım tarihi yok), s. 80.

25 Bu olay İnönü'nün Kayseri gezisi sırasında meydana geldi. Bkz. Barutçu, *a.g.e.*, s. 259.

26 A. Başer Kafaoglu, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, s. 63.

27 Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s. 263.

28 *Yeni Gaziantep*, 2 İkinci teşrin 1942, s. 1.

29 *Yeni Gaziantep*, 31 Birinci kanun 1942, s. 2.

30 *Yeni Gaziantep*, 19 Mart 1943, s. 1.

31 *Yeni Gaziantep*, 7 Mayıs 1943, s. 1.

32 *Yeni Gaziantep*, 18 Mayıs 1943, s. 1, 2.

Gaziantep'de Varlık Vergisi Uygulaması

kuruşa yükseldi.³³ Aynı günlerde enflasyondan etkilenen gıda maddelerinin başında gelen çay ve kahve fiyatları da belediyenin müdahalesi ile düşürüldü.³⁴ Ekmek fiyatlarındaki önlenemeyen yükseliş üzerine 20 Haziran 1943 tarihinde Gaziantep'te karne ile ekmek satışına başlandı.³⁵

Aşağıdaki tablo İkinci Dünya Savaşı yıllarında bazı gıda maddelerinin Gaziantep'teki yıllık ortalama perakende fiyatlarını göstermektedir:³⁶

Gıda Maddesi	1940	1941	1942	1943	1944	1945
<i>Ekmek</i>	8,35	13,30	34,48	59,46	32,02	36,15
<i>Buğday Unu</i>	6,61	14,14	-	-	57,08	63,33
<i>Pirinç</i>	29,30	38,27	93,39	131,46	137,71	121,46
<i>Bulgur</i>	8,64	19,30	83,55	90,07	50,21	51,88
<i>Makarna</i>	29,99	44,35	63,12	-	-	100,00
<i>Patates</i>	6,86	10,86	32,42	40,93	33,50	41,04
<i>Kuru Fasulye</i>	20,24	22,45	34,54	56,97	56,67	52,71
<i>Nohut</i>	8,58	13,89	48,03	62,82	43,75	36,29
<i>Mercimek</i>	10,03	15,29	46,99	72,27	46,04	36,67
<i>Kuru Soğan</i>	4,12	4,18	19,48	23,42	14,08	23,34
<i>Taze Fasulye</i>	6,49	12,80	27,33	29,83	41,67	29,50
<i>Patlıcan</i>	2,98	10,96	16,67	13,87	14,10	23,00
<i>Domates</i>	4,79	11,19	15,95	21,87	20,30	15,00
<i>Lahana</i>	3,12	9,77	31,39	-	12,25	14,00
<i>Yaş Üzüm</i>	6,35	11,73	20,83	17,92	17,62	23,50
<i>Elma</i>	18,43	31,39	38,21	46,67	66,78	68,12
<i>Armut</i>	14,14	23,23	34,99	26,67	40,70	47,50
<i>Zeytin tanesi</i>	30,58	42,79	78,71	98,19	128,05	149,58
<i>Zeytinyağı</i>	45,18	58,61	123,62	146,04	204,04	206,95
<i>Sade Yağ</i>	86,66	115,00	332,62	339,71	380,00	450,00
<i>Yerli Peynir</i>	48,27	56,97	119,24	145,12	130,00	230,21
<i>Beyaz Peynir</i>	56,38	72,36	124,67	183,33	-	-
<i>Yoğurt</i>	11,23	14,42	30,84	39,18	43,29	47,70
<i>Süt</i>	10,81	14,21	31,60	42,22	43,75	50,00
<i>Yumurta</i>	0,85	1,61	3,62	4,82	4,85	5,29
<i>Canlı Tavuk</i>	33,45	41,87	75,07	124,58	182,73	184,37
<i>Koyun Eti</i>	48,18	63,75	97,43	167,85	170,42	183,75

33 *Yeni Gaziantep*, 28 Mayıs 1943, s. 1.

34 *Yeni Gaziantep*, 4 Haziran 1943, s. 2.

35 *Yeni Gaziantep*, 15 Haziran 1943, s. 1.

36 Fiyatlar kilo üzerine kuruş olarak gösterilmiştir. Bkz. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Fiat İstatistikleri 1936-1947*, Ankara, 1948, s. 22, 34, 46, 58, 70, 82, 94, 106, 118, 130, 142, 154, 166, 178, 190, 202, 214, 250, 262, 274, 310, 322, 334, 346, 358, 370, 382, 394, 406, 418, 430, 442, 454.

<i>Kemikli Eti</i>	21,96	21,32	42,41	68,66	115,00	100,42
<i>Tuz</i>	6,87	7,90	10,59	13,62	16,21	17,41
<i>Toz Şeker</i>	37,87	47,27	151,58	-	203,50	191,04
<i>Kesme Şeker</i>	41,68	51,70	171,54	346,67	229,00	217,71
<i>Kahve</i>	150,72	224,63	470,93	510,00	600,00	500,00
<i>Çay</i>	529,85	778,67	1416,39	1500,00	1600,00	1600,00

Ortalama perakende fiyatlar yıldan yıla bu şekilde değişkenlik gösterirken, yıl içerisinde aydan aya ciddi fiyat artışları da yaşanıyordu. Bu şartlar altında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu Gaziantep yerel basını tarafından son derece olumlu karşılandı. Yeni Gaziantep gazetesi yazarı T. Tarhan 12 Kasım 1942 tarihli yazısında olağanüstü günlerin olağanüstü tedbirleri olduğunu belirterek söz konusu günlerde anormal bir şekilde zenginleşen insanların geliri üzerinde devletin bir hakkı olduğunu vurguluyordu. Benzer bir kanunun son zamanlarda Romanya’da da uygulandığını söyleyen Tarhan fiyat anarşisinin birçok ocağa incir diktiğini ve bu kanunun adalet sembolü olduğunu ifade ediyordu. Tarhan Başbakanın “*Bizim içtimâî mezhebimiz halkçılık, iktisadi dinimiz devletçiliktir*” sözünü hatırlattıktan sonra “*Yurt müdafaası, istiklâl mevzuu, devlet otoritesi mevzuubahis olduğu zaman gecenin sabahından böyle kanunlar doğar*” diyerek yazısını noktaliyordu.³⁷

Varlık Vergisi Kanunu’nun kabulünün ardından tüm yurttaki olduğu gibi Gaziantep’te de kanunu uygulamak için komisyon oluşturulması çalışmaları başlatıldı. Bu çalışmalar sonucunda Gaziantep Varlık Vergisi Komisyonu Vali Burhanettin Teker başkanlığında oluşturulurken, komisyon üyeliklerine Belediyeden Bahtiyar Patpat ve İsmail Say ile Ticaret odasından Mahmut Ersoy ve Hacı Ahmet Dai seçildi.³⁸

Gaziantep Varlık Vergisi komisyonu yaptığı çalışmalar sonucunda vergi ödeyecek mükellefleri tespit etti. Söz konusu kişiler ile ödeyecekleri vergi miktarlarını gösteren listeler 29 Aralık 1942 Salı günü maliye tahakkuk şubelerine asılarak ilan edildi. Bu listeleri baz alan yerel basına göre vilayet genelinde mükelleflere 792.540 lira vergi tahakkuk ettirildi. Bu miktarın ilçelere göre dağılımı ise şöyle idi:³⁹

<i>Gaziantep (merkez ilçe)</i>	469.738
<i>Kilis</i>	192.502
<i>Pazarcık</i>	65.000
<i>Nizip</i>	50.650
<i>İslahiye</i>	14.650

Gaziantep Varlık Vergisi Komisyonu kent merkezinde 261 mükellefe toplam 469.738 lira vergi tahakkuk ettirdi. 230’u tüccar, 23’ü çiftçi ve 8’i emlak sahibi olan söz konusu mükelleflerden basına yansıyanların isimleri ve kendilerine tahakkuk ettirilen vergi miktarları şu şekilde idi:⁴⁰

37 *Yeni Gaziantep*, 12 İkinci teşrin 1942, s. 1-2.

38 *Yeni Gaziantep*, 16 İkinci teşrin 1942, s. 2.

39 *Yeni Gaziantep*, 31 Birinci kanun 1942, s. 1.

40 *Yeni Gaziantep*, 31 Birinci kanun 1942, s. 1, 2; *Yeni Gaziantep*, 7 İkinci kanun 1943, s. 1, 2.

Gaziantep'de Varlık Vergisi Uygulaması

İsim	Meslek	Vergi (TL)
Ömer Şefik	Tüccar	60.000
<i>Mahmut Ersoy</i>	Tüccar	60.000
<i>Cemil Alevli *</i>	Tüccar	24.747
<i>M. Ali Alevli</i>	Tüccar	15.000
<i>M. Şefik</i>	Tüccar	20.000
<i>M. Beşir Harirî</i>	Tüccar	20.000
<i>Mehmet Kasap</i>	Tüccar	11.000
<i>Hüseyin Samlı</i>	Tüccar	11.000
<i>Hayyum oğlu Yusuf Ases</i>	Tüccar	10.000
Ökkâş Öztemir	Tüccar	16.000
<i>Sait Samlı</i>	Tüccar	16.000
<i>Lutfi Yüksekbilgin</i>	Tüccar	15.000
<i>Hüseyin İncö</i>	Tüccar	6.000
<i>Hayri Atay **</i>	Çiftçi	5.750
<i>Abdüssamet ve Tevfik Ölçer</i>	Tüccar	6.000
Şükrü Özyüncü	Tüccar	5.000
<i>Fevzi Saraç</i>	Tüccar	10.000
<i>Ahmet Külâh</i>	Tüccar	4.000
<i>Mehmet İzzet Dabbıt</i>	Tüccar	6.000
<i>Hasankeyf Tütünü İhracatçılar Birliđi</i>	Ticaret	4.425
<i>Abdülkadir ve Hayri Söylemez</i>	Tüccar	5.000
<i>Kâmil ve Ali Yetkin</i>	Tüccar	4.000
<i>Mahmut ve Ömer Şefik</i>	Emlak Sahibi	4.925
<i>Gaziantep Belediyesi</i>		6.185
<i>Vakıflar İdaresi</i>		4.414
<i>Osman oğlu Hacı Halil</i>	Çiftçi	1.000
<i>Ekrem Cenani</i>	Çiftçi	2.500
<i>Ahmet Maraşı</i>	Çiftçi	1.000
<i>Mahmut Maraşı</i>	Çiftçi	1.000
<i>Mehmet Tahir Maraşı</i>	Çiftçi	1.000
<i>Silo Dede oğlu Karaca ve Necmeddin</i>	Çiftçi	1.000
<i>Ali Apı</i>		3.000
<i>Celâl Tuzcu</i>		3.000
<i>Ahmet Nezir Dabbıt</i>		3.000

*Cemil Alevli'ye tahakkuk ettirilen verginin 20.000 lirası fabrikasını, 4.747 lirası ise emlak varlığını kapsamaktadır.

**Hayri Atay'a tahakkuk ettirilen verginin 1.750 lirası ticari ve emlak varlığını, 4.000 lirası ise toprak varlığını kapsamaktadır.

Arif Özşeker		3.000
Mustafa Homanız		3.000
Abdülvahap Musullu		3.000
Hüseyin Erten		3.000
Reşit Büdeyri		3.000
Dokumacılar Kooperatifi (1 ve 2 nolu)	Ticaret	3.000
Vehbi Kepkep		3.000
Celal Eriş		2.000
Ali Akınal		2.500
Gani Baydar		1.500
Kâmil Samlı		2.200
Büyük Ağa oğlu Abdülkadir		2.300
Sani ve Naci Timur		1.500
Abdülvahap Mekik		1.250
Abdülkadir Kocaoğlan		1.300
Mehmet Arif Akıncıgil		1.900
Abdülkadir Yetkin ve Fevzi		2.000
Mustafa Özhabeş		1.500
Halil Güleç		1.500
Mehmet Ali Ölçer		2.000
Mustafa Koçer		1.500
Ali Alevli		1.500
Osman Nuri Pekmezci		1.750
Mehmet Timur		1.250
Abdürrezak Kepkep		1.500
Mehmet Baki Özyetkin		1.800
Nuri Ceğdeli ve ortakları		2.500
Mehmet Asım Esirger		2.000
Mehmet oğlu Hüseyin		1.500
Ökkâş Eşki		1.200
Abdülkadir Göksel	Doktor	1.500
Naci ve Hacı Ahmet Dai	Tüccar	1.750
Abud oğlu Yakup		2.500
Tahsin Tamer		2.250
Mehmet Turan		1.750
Karga Mahli oğlu Arif		2.500
Abuzer oğlu Mehmet Er ve kardeşleri		2.100

Gaziantep'de Varlık Vergisi Uygulaması

<i>Memik Fıstık</i>		2.000
<i>Mahmut Tolaman</i>		2.000
<i>İbrahim oğlu Hayyum</i>		2.500
<i>Sırrı Özkaya</i>	Kuyumcu	1.000
<i>Ahmet oğlu Abdülcélil ve Abdürrezak</i>		1.000
<i>Sait Kazaz</i>		1.000
<i>Sarı Fahı oğlu Hüseyin</i>		1.000
<i>Hulusi Şerefettinoğlu</i>		1.000
<i>İbrahim oğlu Hıdiv Lord</i>		1.000
<i>Zeynel Özkan</i>	Attar	1.000
<i>Mustafa oğlu İmam Kayalar</i>		1.000
<i>Abdürrahman Karagök</i>		1.000
<i>Hakkı Büyükbeşe</i>		1.000
<i>Arif Haksal</i>		1.000
<i>Ali Özturan</i>		1.000
<i>Tevfik Güzel</i>		1.000
<i>Hacı Mehmet oğlu Mehmet Direkçi</i>		1.000
<i>Nizipli Nafi</i>		1.000
<i>Birecikli Sağır Kâzım Gülyuva</i>		1.000
<i>Mollapetek oğlu İbrahim Halil</i>		1.000
<i>İshak Ases</i>		1.000
<i>Mahli Öztarakçı</i>		1.000
<i>Recep oğlu Mehmet Songur</i>		1.000
<i>Şakir Ergül</i>		1.000
<i>Nuri Nergis</i>		1.000
<i>Ahmet Konuk</i>		1.000
<i>Ali Şahin</i>		1.000
<i>Abdülkadir Güzel</i>		1.000
<i>Hüseyin Özçekirdek</i>		1.000
<i>İbrahim Özkaya</i>		1.000
<i>İbrahim Erpamuk</i>		1.000
<i>Arif Savcı</i>		1.000

Mükellefler arasında Gaziantep siyasetinin tanınmış isimleri bulunmaktaydı. Cemil Alevli CHP Gaziantep vilayet idare heyeti üyesi idi. 1943-1946 yılları arasında CHP Gaziantep vilayet idare heyeti başkanlığı yapacak olan Alevli 1946 seçimlerinde Gaziantep milletvekili seçilecekti. Çiftçilik yapan Ekrem Cenani ise 1921 yılında Gaziantep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılarak siyasete girmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında CHF vilayet idare heyeti üyeliği yapmıştı. 1939-1941 yılları arasında CHP ilçe idare kurulu başkanlığı

yapan Cenani 1946-1950 yılları arasında DP Gaziantep il idare kurulu başkanlığı yapacak ve 1950 seçimlerinde DP adayı olarak Gaziantep milletvekili seçilecekti.

Vergi listelerinin yayınlanması ile birlikte mükelleflere üzerlerine tahakkuk ettirilen vergiyi ödemeleri için 15 gün süre verildi. Belirtilen sürede vergisini ödemeyen mükelleflerin malları haczedilecek ve vergilerine ilk hafta için % 1, ikinci hafta için % 2 oranında gecikme faizi uygulanacaktı. Bu işlemlere rağmen vergisini ödemiş olanlar ise Kop Dağı, Zigana, Erzurum, Palu ve Van'da yol işlerinde çalıştırılarak bedeni mükellefiyet usulü ile borçlarının tahsili yoluna gidilecekti. Gaziantep kent merkezinde vergi ödeme sürelerinin başlamasını takip eden ilk on gün içerisinde ödenen toplam vergi miktarı 70.000 lira civarında olurken, yerel basın bu miktarın "tahsilatta umumi bir gevşeklik" olduğuna işaret ettiğini belirtiyordu. 9 Ocak 1943 gününe gelindiğinde ise merkezde ödenen vergi miktarı 296.906 lirayı buldu ve kent merkezinde varlık vergisi ödeme süresi 11 Ocak 1943 Pazartesi akşamı sona erdi. Verilen süre içerisinde yapılan tahsilat 400.000 liranın üzerinde olurken ödenmeyen vergi miktarı yaklaşık 68.000 lira civarında idi. 14 Ocak 1943 tarihinde yerel basında tahsilat yapmayan mükelleflerin hacze uğramadan vergilerini en kısa süre içerisinde ödeyeceklerinin beklenildiği belirtiliyordu.

28 Ocak 1943 tarihine gelindiğinde kent merkezinde tüm mükellefler vergilerini ödemişti. Böylece Gaziantep kent merkezinde varlık vergisi tahsilatı tamamlanırken, yalnızca bir mükellefin malvarlığına vergisini ödemediğinden dolayı haciz kondu ve emlakı Maliye Bakanlığı adına ipotek edildi. İlçelerde ise tahsilat süreleri değişiklik gösterdiğinden işlemler devam ettirildi.

1942 yılı Hazine Genel Hesabı'nda Gaziantep vilayetine tahakkuk ettirilen Varlık Vergisi 834.379 lira, yapılan tahsilat miktarı ise 779.817 lira olarak gösterilmektedir. Bu rakamlara göre Gaziantep vilayetine tahakkuk ettirilen verginin % 93'ü ödenmiş oluyordu. Kent merkezindeki mükelleflerin tamamından tahsilat yapıldığı için tahsil edilmeyerek 1944 yılında silinen vergi borcu ilçelerdeki mükelleflere aittir.

D. Sonuç

Varlık Vergisi Kanunu'nun özellikle İstanbul'daki uygulaması yurtiçi ve yurtdışında büyük yankılar uyandırdı ve kanunun uygulandığı yıllardan günümüze kadar süren bir tartışma başlattı. Kanunun gayrimüslim vatandaşlar aleyhine uygulandığı eleştirisi genel kabul gördü. Ancak İstanbul'da ticaret ve sanayiye gayrimüslim vatandaşların egemen olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Zira İstanbul gibi Türkiye'nin ticaret ve sanayi açısından en gelişmiş kentinde uygulanacak ve servet üzerinden alınacak bu tarz bir verginin mükellef listesinde o yıllarda İstanbul ticaretine egemen olan gayrimüslim vatandaşların çoğunluğu oluşturmaları olağandışı görülmemelidir. Bununla birlikte uygulamada çeşitli hataların yapıldığı ve birtakım suiistimallerin yaşandığı gerek döneme ilişkin hatıratlarda gerekse konu ile ilgili akademik çalışmalarda tespit edilmiştir. Bu nedenle temel eleştiri konusu kanunun kendisinden ziyade uygulamadaki yanlışlar üzerinde olmalıdır.

Gaziantep kent merkezindeki vergi mükelleflerinin kimlikleri ve toplumsal statüleri tahakkuk sürecinde idari ve politik konum ile bağlantılı suiistimaller ve yolsuzluklar yapılmadığını gösteriyor. Diğer yandan Gaziantep Varlık Vergisi komisyonunun tespit ettiği vergi miktarlarına itiraz edildiğine dair yerel basına yansıyan bir haber de yoktur.

Varlık Vergisi mükellefleri arasında Gaziantep merkezde tespit edilen beş Yahudi vatandaş bulunmaktadır. Başka bir deyişle merkez vergi mükelleflerinin neredeyse tamamına yakını Müslüman Türklere oluşmaktaydı. Bu tablo Varlık Vergisi'nin yoğun olarak azınlıklardan alındığı genellemesinin doğru olmadığını ve Anadolu'da Müslüman Türk mükelleflerin verginin esas yükünü taşıdığını işaret etmektedir. Gaziantep vilayet genelinde tahakkuk ettirilen Varlık Vergisi'nin % 93'ünün ödenmiş olması bu durumu daha da fazla görünür kılmaktadır.

Gaziantep kent merkezinde tahakkuk ettirilen verginin yaklaşık % 85'i kanunda öngörülen on beş günlük süre içerisinde ödenirken, kalan miktarın son ödeme tarihini takip eden on yedi gün içerisinde tahsil edilmiş olması dikkat edilmesi gereken başka bir noktadır. Öyle ki bu süre içerisinde yalnızca bir mükellefin vergisini ödemediğinden dolayı hacze uğramış olması kanunda öngörülen haciz işleminin radikal bir şekilde uygulanmadığını gösteriyor. Keza süreç sonunda merkezde tüm mükellefler üzerlerine tahakkuk ettirilen Varlık Vergisi'ni öderken, bedeni mükellefiyet için Gaziantep'ten çalışma kamplarına gönderilen mükellef olmamıştır.

E.Kaynakça

1.Arşivler

TBMM Arşivi

2.Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi

TBMM Zabıt Ceridesi

T.C. Resmî Gazete

3.Sürelî Yayınlar

Yeni Gaziantep

4.Kitap ve Makaleler

Akar, Rıdvan, Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları, Belge Yayınları, İstanbul, 1999.

Aktar, Ayhan, Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları, 8. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Aktar, Ayhan, "Varlık Vergisi'nin Hikâyesi", Toplumsal Tarih, S. 121 (Ocak 2004), s. 82-87.

Aydemir, Şevket Süreyya, İkinci Adam, C. 2 (1938-1950), 5. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.

Barutçu, Faik Ahmet, Siyasî Anılar 1939-1954, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Fiat İstatistikleri 1936-1947, Ankara, 1948.

Boratav, Korkut, Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005, 10. b., İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

- Çavdar, Tevfik, Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- Derin, Haldun, Çankaya Özel Kalemını Anımsarken (1933-1951), Haz: Cemil Koçak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Haytoğlu, Ercan, "Varlık Vergisi Denizli Uygulaması", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 11 (2005), s. 159-185.
- Kafaoğlu, A. Başer, Varlık Vergisi Gerçeği, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kayra, Cahit, Savaş Türkiye Varlık Vergisi, 5. b., Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Koçak, Cemil, Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945), C. 2, 5. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Metinsoy, Murat, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Nadi, Nadir, Perde Aralığından, 2. b., Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1965.
- Ökte, Faik, Varlık Vergisi Faciası, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951.
- Sertel, Sabiha, Roman Gibi, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.
- Sertel, Zekeriya, Hatırladıklarım, Can Yayınları, İstanbul, 2015.
- Tabak, Serap, "Varlık Vergisi ve Afyon'daki Uygulaması", Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XVII, S. 2 (2002), s. 59-77.
- Tabak, Serap, "Varlık Vergisi ve Aydın İlinde Uygulaması", Gazi Akademik Bakış, C. 9, S. 17 (2015), s. 279-294.
- Tekeli, İlhan / İlkin, Selim, Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Tekeli, İlhan / İlkin, Selim, İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tezel, Yahya Sezai, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), 5. b., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
- Toprak, Zafer, "Türkiye'de Muhalefetin Doğuşu II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu", Toplumsal Tarih, S. 121 (Ocak 2004), s. 70-75.
- Türkiye Cumhuriyeti 1942 Senesi Hazine Hesabı Umumisi, Damga Matbaası, 1944.
- Türsan, Nurettin, Anılar, Arma Yayınları, İstanbul, (basım tarihi yok).